

การมีส่วนร่วมของชุมชนบนความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม Community Participation base on Environmental Justice

ภัทราวรรณ รัตนเกษตร

Patrawan Rattanakaset

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

School of Law, University of Phayao

E-mail: patrawan.ra@up.ac.th

Received: November 27, 2025; Revised: January 15, 2026; Accepted: January 19, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา หลักความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมที่มุ่งเน้นให้ประชาชนทุกคนได้รับประโยชน์และมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและลดภาระทางสิ่งแวดล้อม เพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อคนรุ่นต่อไป โดยการศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 25 คน และข้อมูลทุติยภูมิจากข้อมูลเอกสาร งานวิจัย บทความ วารสาร หนังสือ กฎหมาย ระเบียบ ภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

ผลจากการวิจัยพบว่า กลไกสำคัญที่จะผลักดันให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในการกำจัดขยะมูลฝอยคือ กำหนดนโยบายสาธารณะด้านสิ่งแวดล้อม ให้เป็น “นโยบายพื้นฐาน” ในข้อบัญญัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับ “หน้าที่ของพลเมือง” ในการป้องกัน หรือลดการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ให้กลายเป็นของเสียเพื่อสร้าง “สังคมแห่งการหมุนเวียนทรัพยากร” นอกจากนี้ ควรปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและข้อบัญญัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีรายละเอียด ดังนี้ ประการแรก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดทำแผนการจัดการขยะในเขตพื้นที่ของตน ซึ่งเรียกว่า “แผนจัดการขยะในชุมชน” ประการที่สอง กำหนดเป้าหมายการจัดการขยะบนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน ประการที่สาม สนับสนุนกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำจัดขยะด้วยการใช้รูปแบบของ “ธนาคารขยะ” ให้เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของชุมชน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของชุมชน; ความยุติธรรม; สิ่งแวดล้อม

Abstract

This research article aims to studying the principles of environmental justice, which emphasize that all people should benefit and participate equally in protecting the environment and reducing environmental burdens to prevent adverse environmental impacts on future generations. This study employs qualitative research methods, using primary data collected through interviews with 25 key informants. Secondary data obtained from

documents, reports, articles, journals, books, laws, and regulations in both Thai and foreign languages.

The research results were found as follows:- a key mechanism for promoting community participation in municipal waste management is the formulation of environmental public policy as a “basic policy” within local administrative regulations. And it should prescribe “Duties of Citizens” which is to prevent or reduce the use of products that may become waste in order to build a “Material-Cycle Society”. In addition, relevant laws and local administrative regulations should be revised to include the following: First, local administrative organizations must prepare a waste management plan for their respective jurisdictions, which is referred to as “Community Waste Management Plan”. Second, goals of waste management should be formulated and based on responsibility toward the environment and public health. Third, the mechanisms for community participation in waste disposal should be promoted through the implementation of “waste banks” in a manner that aligns with the community’s context and needs.

Keywords: Community Participation; Justice; Environmental

บทนำ

“ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม” หมายถึง การปฏิบัติอย่างยุติธรรมและการมีส่วนร่วมของทุกคนโดยไม่คำนึงถึงรายได้ เชื้อชาติ สีผิว ถิ่นกำเนิด หรือความพิการ ในการตัดสินใจของรัฐและกิจกรรมของรัฐบาลอื่นๆ ที่มีผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกคน: 1) ได้รับการปกป้องอย่างเต็มที่จากผลกระทบที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ตลอดจนผลกระทบสะสมของสิ่งแวดล้อมและภาระอื่นๆ ทางสิ่งแวดล้อม และ 2) มีโอกาสเข้าถึงสภาพแวดล้อมที่มีสุขภาพดี ยั่งยืน และยืดหยุ่นอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อใช้ดำรงชีวิต ทำงาน เรียนรู้ เติบโต และมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมและการดำรงชีวิต (Executive Office of the President, 2023) และยังหมายถึง แนวคิดที่ว่าประชาชนและชุมชนทุกคนมีสิทธิที่จะมีชีวิตและเจริญเติบโตในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและมีสุขภาพดี โดยมีการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมอย่างเท่าเทียมกันและมีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านี้ (American Public Health Association, 2025) ซึ่งประชาชนทุกคนควรได้รับประโยชน์และมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและลดทอนภาระทางสิ่งแวดล้อมโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางเชื้อชาติ เศรษฐกิจ และสังคม (Commission for Environmental Cooperation, 2024: 7) อย่างไรก็ตามความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นปัญหาระดับชาติในหลายประเทศทั่วโลกและยังไม่มีงานวิจัยใดที่จะบ่งชี้ว่าความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมได้รับการเข้าถึงอย่างเท่าเทียมกัน (Sacoby M.Wilson, 2015: 442) ในขณะเดียวกันก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าบางชุมชนอาจได้รับความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมมากกว่าชุมชนอื่นด้วยความแตกต่างทางเศรษฐกิจและนโยบายของรัฐ ซึ่งภาระและความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อมดังกล่าวเป็นรูปแบบหนึ่งของความ “อยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม” นำมาซึ่งคำถามว่าทำไมบางชุมชนไม่ถูกคำนวณมูลค่าความเสี่ยงในความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมที่จะได้รับเมื่อเทียบกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ภูมิภาค จังหวัด หรือชุมชนอื่นที่ไม่ต้องแบกรับภาระเกี่ยวกับมลพิษที่เกิดขึ้น เหล่านี้อาจเป็นการ “เลือกปฏิบัติทางสิ่งแวดล้อม” ซึ่งส่วนทางกับหลักความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม คือ การทำให้กลุ่มคนทุกกลุ่มเข้าถึงสิ่งแวดล้อมที่ดีอย่างเป็นธรรม และได้รับการปกป้องจาก

อันตรายทางสิ่งแวดล้อมอย่างไม่แบ่งแยกโดยคำนึงถึงความเสมอภาค และคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนเป็นแกนหลักในการกำหนดนโยบายหรือการตัดสินใจในเรื่องที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพเกี่ยวกับการดำรงอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Eliana Lara, 2022: 36)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการขยะมูลฝอยยังคงเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของประเทศไทยที่ต้องดำเนินการแก้ไขอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในชุมชนที่ยังไม่มีการบริการสาธารณะด้านการกำจัดขยะทำให้ชุมชนไม่มีสถานที่ทิ้งขยะและไม่มีรถเก็บขยะ (กรมควบคุมมลพิษกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2566) จึงอาจเลือกใช้วิธีการที่สะดวกที่สุด คือ การลักลอบกำจัดขยะ ณ แหล่งกำเนิดด้วยการเผา ซึ่งก่อให้เกิดมลภาวะทางกลิ่น การลักลอบทิ้งขยะในที่โล่งแจ้ง ลำน้ำ ลำรางสาธารณะ และริมถนน อย่างไรก็ตามไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการกระทำดังกล่าวนำมาซึ่งการก่อให้เกิดขยะสะสมในปัจจุบันที่ส่งอาจผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่อคนรุ่นถัดไป ทั้งนี้เมื่อพิจารณาการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทยได้ยึดหลักความเข้าใจของผู้ก่อขยะและผู้อยู่อาศัยในชุมชนเกี่ยวกับความสำคัญของการจัดการขยะ การบริการจุดทิ้งขยะที่ผ่านการคัดแยก และ จุดเก็บขยะ ระหว่างหน่วยงานท้องถิ่นและประชาชนผู้อยู่อาศัยในชุมชน โดยสร้าง “ระบบเก็บขยะ” บนพื้นฐานการตกลงร่วมกันด้านสภาพแวดล้อมสุขอนามัยของชุมชน รวมถึงการเคารพความคิดเห็นของผู้อยู่อาศัยแต่ละคนในชุมชนด้วยเหตุผลนี้ทำให้ชุมชนยอมรับและสร้างความสัมพันธ์อันดีกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยยึดมั่นในวิธีการคัดแยกขยะ เวลาเก็บขยะ และสถานที่ทิ้งขยะที่กำหนดไว้ ภายใต้การคำนึงถึงประโยชน์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องบนหลักการที่สำคัญ คือ การจัดการแบบมีส่วนร่วม และการกระจายอำนาจการจัดการ (Ittisak Jirapornvaree and Eakgalak Kanjananiyom, 2021: 6-12)

ดังนั้น ภายใต้หลักความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมที่มุ่งเน้นให้ประชาชนทุกคนควรมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันในการได้รับประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมและลดทอนภาระทางสิ่งแวดล้อม (Monica Ramirez-Andreotta, 2019: 579) ประกอบกับแนวคิด “การส่งต่อความยุติธรรมระหว่างรุ่น” (คณิศร บัวเยี่ยม, 2560: 8) นำมาซึ่งการให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยต้องเริ่มจากการกระตุ้นหน้าที่พลเมือง และสร้างบทบาทการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ร่วมกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบด้านสิ่งแวดล้อม (Lupita D. Montoty et al., 2021: 289) โดยเฉพาะการบริหารจัดการขยะที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ขยะพลาสติก ให้แปรเปลี่ยนเป็นรายได้แก่ ชุมชน ซึ่งนอกจากจะช่วยกระตุ้นความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมแล้วยังช่วยสร้างรายได้แก่ครัวเรือน ผ่านการวางแผนและจัดการอย่างเป็นระบบร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ประกอบการรีไซเคิล โดยกำหนดหลักเกณฑ์ กระบวนการ และมาตรการตรวจสอบการดำเนินการโดยตัวแทนชุมชนร่วมกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นโดยนำมาตรการทางกฎหมาย เช่น ค่าปรับ มาใช้บังคับหากมีการฝ่าฝืน ซึ่งสอดคล้องกับ SDG ข้อ 16 ส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและครอบคลุมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรมและสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพ รับผิดชอบ และครอบคลุมในทุกระดับ นอกจากนี้ ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมยังก่อให้เกิด “ความเท่าเทียมกัน” ในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายย่อย 16.3 ส่งเสริมหลักนิติธรรมทั้งในระดับชาติและระหว่างประเทศและสร้างหลักประกันว่าทุกคนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมอย่างเท่าเทียม เป้าหมายย่อยที่ 16.b ส่งเสริมและบังคับใช้กฎหมายและนโยบายที่ไม่เลือกปฏิบัติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป้าหมายย่อยข้อ 16.6 พัฒนาสถาบันที่มีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบ และโปร่งใสในทุกระดับ โดยการส่งเสริมให้ชุมชนร่วมกับองค์การบริหาร

ส่วนท้องถิ่นในการวางแผน กำหนดกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ และแนวปฏิบัติร่วมกันเพื่อบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะปัญหาการจัดการขยะในชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ภายใต้กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืน
2. เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิติธรรมตามกรอบ SDG เป้าหมายย่อยที่ 16.3 และการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศญี่ปุ่นเปรียบเทียบกับประเทศไทย
3. เพื่อเกิดพื้นที่ต้นแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามกรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนและเสนอแนะแนวทางปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและข้อบัญญัติขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้ตอบสนองต่อการบริหารจัดการขยะเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตามกรอบ SDG เป้าหมายที่ 16

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งค้นหาความจริงจากเหตุการณ์และสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ตามความเป็นจริงโดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเหตุการณ์กับสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้จากภาพรวมของหลายมิติ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิมาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของและรับผิดชอบเกี่ยวกับด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ใส ได้แก่ ผู้ค้าในตลาดสด จำนวน 5 คน ผู้ประกอบการ จำนวน 5 คน เกษตรกร จำนวน 5 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน และข้าราชการส่วนท้องถิ่นจำนวน 5 คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง มีการกำหนดคำถามในลักษณะปลายเปิดตามประเด็นสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้าในการถามแต่ละครั้งของแต่ละคนจะแตกต่างกันไปตามบริบทของผู้ให้ข้อมูล เพื่อรวบรวมข้อมูลให้สอดคล้องกับหัวข้อที่กำหนดไว้เกี่ยวกับการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน และนำข้อมูลมาใช้ในการศึกษาภูมิหลัง ปัญหาและอุปสรรค และวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนบนหลักความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ส่วนข้อมูลทุติยภูมิมาจากการรวบรวมข้อมูลภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ได้แก่ เอกสารงานวิจัย บทความ วารสาร หนังสือ กฎหมาย ระเบียบ กฎ ประกาศ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษารั้งนี้ดำเนินการตามแนวทางของกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีสาระสำคัญดังนี้ เมื่อผู้ศึกษาได้สร้างแบบสัมภาษณ์และทำการทดสอบแบบสัมภาษณ์เรียบร้อยแล้วจะนำแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวไปทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างของการศึกษา และเมื่อได้แบบสัมภาษณ์กลับคืนมาแล้วผู้ศึกษาได้ทำการตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์แล้วนำข้อมูลไปวิเคราะห์ตามขั้นตอนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้ศึกษานำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจัดลำดับความสำคัญและคุณลักษณะของข้อมูลแล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นแนวคิด ทฤษฎีเพื่อทราบถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของข้อมูล และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากการศึกษามาวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกันและเขียนรายงานข้อมูลเชิงพรรณนาเพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวทางสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนบนความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน SDG ข้อ 16 ส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและครอบคลุมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรมและสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพ รับผิดชอบและครอบคลุมทุกระดับ โดยนำหลักความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม และแนวคิดการส่งต่อความยุติธรรมระหว่างรุ่น มาใช้ ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมในการเข้าถึงข้อมูลและมีความตระหนักรู้และเข้าใจความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเท่าเทียมกัน และใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือหลักในการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการโดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่กำกับดูแลให้ดำเนินการตามนโยบายของรัฐและตามที่กฎหมายกำหนด โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนควรเริ่มต้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการกำหนดเป้าหมายขยะเป็นศูนย์ในเชิงนโยบาย การออกแบบกฎหมาย และวางแผนการกำจัดขยะมูลฝอยร่วมกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่สำคัญในการสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้เกิดการปฏิบัติตามกฎหมาย นโยบาย หรือ แผนดำเนินการในทางปฏิบัติที่ได้ตกลงร่วมกันกับชุมชน เช่น การจัดเก็บ การขนย้าย การกำจัดขยะ โดยกำหนดกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ และแนวปฏิบัติร่วมกันเพื่อบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ภายใต้หลัก 3Rs คือ ลดการเกิดขยะ เกิดการใช้ซ้ำ และการรีไซเคิล ควบคู่กับการสร้างเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชน

กลไกสำคัญที่จะผลักดันให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในการกำจัดการขยะมูลฝอย คือ การกำหนดนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะนโยบายสาธารณะด้านสิ่งแวดล้อม ให้เป็น “นโยบายพื้นฐาน” ด้านสิ่งแวดล้อม (Margaret McKean, 2023: 237) โดยกำหนดรายละเอียดให้ชัดเจนในข้อบัญญัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการนำนโยบายสาธารณะไปใช้ในทางปฏิบัติได้อย่างยั่งยืนผ่านกระบวนการตราทางกฎหมายภายใต้อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของหน่วยงานที่แสดงให้เห็นทั้งหลักการและกระบวนการในเชิงประจักษ์และยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น ให้ท้องถิ่นมีความเป็นเจ้าของ และมีกลไกที่เอื้อให้เกิดความร่วมมือในการขับเคลื่อนจริงสำหรับท้องถิ่นและภาคส่วนอื่นๆ ของรัฐและเอกชนเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่ง “นโยบายพื้นฐาน” ควรจะต้องจัดให้มีเรื่องดังต่อไปนี้

- (1) แนวทางพื้นฐานในการลดขยะ และการจัดการขยะอย่างเหมาะสม
- (2) กำหนดเป้าหมายในการลดขยะและมาตรการอื่นๆ เพื่อการจัดการขยะอย่างเหมาะสม
- (3) การส่งเสริมมาตรการลดขยะและการจัดการขยะที่เหมาะสม
- (4) การปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดการขยะ
- (5) การส่งเสริมมาตรการจัดการขยะเมื่อเกิดภัยพิบัติ เช่น ไฟไหม้ อุทกภัย
- (6) เรื่องจำเป็นเพื่อจัดการขยะอื่นๆ อย่างถูกต้องเหมาะสม เช่น การลดปริมาณขยะพิษ

เศษวัสดุ อุปกรณ์จัดเก็บหรือบรรจุภัณฑ์สารเคมีต่างๆ ขยะอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

ทั้งนี้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการกำหนดหรือแก้ไขนโยบายพื้นฐานให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และความต้องการของประชาชนโดยหารือร่วมกับผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประชาชน หน่วยงานเอกชน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อรับฟังความคิดเห็นและแนวทางดำเนินโครงการตามข้อกำหนดพื้นฐานในแต่ละข้อ พร้อมกับประกาศให้สาธารณชนทราบ ซึ่งเป็นการสร้างความเท่าเทียมกันในการรับรู้ข้อมูล และเปิดโอกาสในการโต้แย้ง เสนอความคิดเห็น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จำเป็นและข้อเรียกร้องจากผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง ดังนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีการกระจายอำนาจใหม่ภายในกระบวนการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายที่เป็นรูปธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างตั้งใจ ครอบคลุมวัฒนธรรมวิถีชีวิต เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ โดยการเปลี่ยนจากการให้ข้อมูลหรือปรึกษาหารือกับชุมชนเพียงอย่างเดียวไปสู่การร่วมมือกับชุมชนอย่างจริงจังในฐานะหุ้นส่วนที่เท่าเทียมกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของความยุติธรรมเท่านั้น แต่ยังจำเป็นต่อการพัฒนาแนวทางแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง ยั่งยืน และสามารถจัดการกับความท้าทายทางสังคม เศรษฐกิจ และระบบนิเวศที่เชื่อมโยงกัน ด้วยแนวคิด “การกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วม” ในขอบเขตของความยั่งยืน โดยผู้มีส่วนได้เสียต่างมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในการกำหนดนโยบาย กฎหมาย โครงการ และริเริ่มกิจกรรมต่างๆ ที่มุ่งเน้นส่งเสริมสมดุลทางนิเวศในระยะยาวต่อความเป็นอยู่ที่ดี ความเท่าเทียมทางสังคม และความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาตามแนวทางของประเทศญี่ปุ่นที่ยึดหลัก “สังคมแห่งการหมุนเวียนทรัพยากร” (Sound Material-Cycle Society) ที่มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วยการป้องกันการเพิ่มจำนวนขยะ การลดปริมาณขยะ ของเสีย และส่งเสริมการใช้ทรัพยากรหมุนเวียน และกำจัดทรัพยากรที่ใช้แล้วอย่างเหมาะสมให้มีการอนุรักษ์การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและลดภาระต่อสิ่งแวดล้อมให้ได้มากที่สุด (พิมพ์ชนก เพื่อนบิดา, 2565: 20) โดยมีรากฐานมาจากหลักการ 3Rs (Reduce, Reuse, Recycle) คือ การลด การใช้ซ้ำ และการรีไซเคิล

ผ่านการบังคับใช้กฎหมายตามพระราชบัญญัติเพื่อการสร้างสังคมแห่งการหมุนเวียนทรัพยากร (The Basic Act for Establishing a Sound Material-Cycle Society) และกฎหมายพื้นฐานด้านรีไซเคิล (Basic Recycling Act) ซึ่งบังคับใช้ในปี 2000 เป็นกรอบสำหรับการส่งเสริมเรื่อง 3Rs

หลักการพื้นฐานของสังคมแห่งการหมุนเวียนทรัพยากรของประเทศญี่ปุ่นตั้งอยู่บนแนวทางพื้นฐานของพระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นการรับประกันของรัฐบาล องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สถานประกอบการ และประชาชน การจัดทำแผนและกำหนดเรื่องพื้นฐานอื่นๆ เพื่อส่งเสริมการสร้างสังคมแห่งการหมุนเวียนทรัพยากรที่ดี (The Basic Act for Establishing a Sound Material-Cycle Society of Japan, 2000, Article 1) โดยกฎหมายดังกล่าวกำหนดว่า “สังคมแห่งการหมุนเวียนทรัพยากร” ที่ดีจะต้องดำเนินการเพื่อส่งเสริมให้เกิดสังคมที่สามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน โดยพัฒนาเศรษฐกิจที่มั่นคงให้มีภาระทางสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดผ่านการดำเนินการที่เกี่ยวข้องโดยสมัครใจและกระตือรือร้นโดยคำนึงถึงศักยภาพทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจ โดยต้องมีการดำเนินการตามมาตรการที่จำเป็นภายใต้บทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายอย่างเหมาะสมระหว่างรัฐ หน่วยงานท้องถิ่น ผู้ประกอบการ และประชาชน”

หลักการพื้นฐานสำคัญที่งานวิจัยนี้นำมาใช้ คือ (1) การป้องกัน หรือลดวัตถุพิษหรือผลิตภัณฑ์ไม่ให้กลายเป็นของเสีย และ (2) การใช้และการกำจัดทรัพยากรแบบหมุนเวียน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) การป้องกัน หรือลดวัตถุพิษหรือผลิตภัณฑ์ไม่ให้กลายเป็นของเสีย

วัตถุพิษ ผลิตภัณฑ์ และอื่นๆ ที่กลายเป็นของเสีย ต้องได้รับการป้องกัน หรือลดให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้โดยการใช้วัตถุอย่างมีประสิทธิภาพและใช้ผลิตภัณฑ์ให้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยคำนึงถึงความจำเป็นในการลดภาระต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการใช้หรือการกำจัดวัตถุพิษ หรือผลิตภัณฑ์แบบเป็นวัฏจักรในรูปแบบของการใช้ซ้ำ และการรีไซเคิล (The Basic Act for Establishing a Sound Material-Cycle Society of Japan (2000), Article 5)

(2) การใช้และการกำจัดทรัพยากรแบบหมุนเวียน

การใช้และการกำจัดทรัพยากรแบบหมุนเวียนต้องดำเนินการอย่างเหมาะสมเพื่อไม่ให้เป็นการอุปสรรคต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและต้องคำนึงถึงการนำทรัพยากรมาใช้ในลักษณะหมุนเวียนให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้โดยคำนึงถึงความจำเป็นในการลดภาระต่อสิ่งแวดล้อมโดยการลดปริมาณการกำจัด (The Basic Act for Establishing a Sound Material-Cycle Society of Japan (2000), Article 6) ทั้งนี้การใช้และการกำจัดทรัพยากรแบบหมุนเวียนจะต้องดำเนินการที่เป็นไปได้ทั้งทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจโดยคำนึงถึงการลดภาระทางสิ่งแวดล้อมซึ่งจำเป็นต้องดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้ คือ (1) ทรัพยากรทั้งหมดหรือบางส่วนที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้จะต้องนำกลับมาใช้ใหม่ (2) ทรัพยากรทั้งหมดหรือบางส่วนที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำได้แต่สามารถนำมารีไซเคิลได้ต้องนำกลับมารีไซเคิล (3) ทรัพยากรทั้งหมดหรือบางส่วนที่ไม่สามารถนำมาใช้ใหม่ได้ หรือไม่สามารถนำมารีไซเคิลได้ แต่สามารถนำมาเผาเพื่อนำความร้อนกลับมาใช้ใหม่ได้ จะต้องมีการดำเนินการนำความร้อนกลับมาใช้ใหม่ (4) ทรัพยากรทั้งหมดหรือบางส่วนที่ไม่สามารถดำเนินการอย่างใดได้ดังที่กำหนดไว้ในข้อ (1)-(3) จะต้องถูกกำจัดทิ้ง

ดังนั้น ภายใต้หลักการพื้นฐานดังกล่าวข้างต้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่นจึงมีหน้าที่ต้องดำเนินการตามมาตรการที่จำเป็นเพื่อให้แน่ใจว่ามีการใช้ และการกำจัดทรัพยากรหมุนเวียนอย่างเหมาะสม ตลอดจนกำหนดและดำเนินการตามนโยบายให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ รัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบการ และประชาชน จำเป็นต้องแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างเหมาะสมและยุติธรรมเพื่อให้การดำเนินการใช้

ผลิตภัณฑ์ที่สามารถกลายเป็นทรัพยากรหมุนเวียนอย่างเป็นวัฏจักรได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ หน้าที่ที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่ง คือ “หน้าที่ของประชาชน” ตามหลักการพื้นฐาน ประชาชนมีหน้าที่รับผิดชอบในการพยายามป้องกัน หรือลดการเกิดของเสียและขยะจากผลิตภัณฑ์ และส่งเสริมการใช้ผลิตภัณฑ์ที่กลายเป็นทรัพยากรหมุนเวียนอย่างเหมาะสมตลอดจนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่นเกี่ยวกับนโยบายการกำจัดผลิตภัณฑ์ ลดการใช้ผลิตภัณฑ์ที่จะก่อให้เกิดขยะ โดยใช้ผลิตภัณฑ์ให้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และให้ความร่วมมือในการคัดแยกขยะและรวบรวมผลิตภัณฑ์ที่สามารถเป็นทรัพยากรหมุนเวียนได้เพื่อนำมาใช้ใหม่ หรือรีไซเคิลได้

ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและข้อบัญญัติขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้ตอบสนองต่อการบริหารจัดการขยะมูลฝอยเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์กับสุขภาพของประชาชนในชุมชนตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติมในมาตรา 16 มาตรา 17 และมาตรา 67 นอกจากนี้ประกาศกระทรวงมหาดไทยเรื่อง การจัดการมูลฝอย พ.ศ. 2567 (ราชกิจจานุเบกษา, 2567) ข้อ 6 กำหนดให้ราชการส่วนท้องถิ่นดำเนินการตามหลักการพัฒนายั่งยืน โดยจัดให้มีระบบจัดการและกำจัดขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ด้านอื่นๆ ได้ และต้องรณรงค์สร้างความรับรู้ ความเข้าใจ และจิตสำนึกให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการลดปริมาณและการคัดแยกขยะมูลฝอย รวมตลอดทั้งเปิดเผยข้อมูลและรายงานผลการดำเนินงานให้ประชาชนทราบ

ด้วยหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจึงสามารถกำหนดประกาศ เทศบัญญัติ หรือข้อบัญญัติท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมและการจัดการขยะได้เพราะเป็นอำนาจของราชการส่วนท้องถิ่น ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 3 พ.ศ. 2560 มาตรา 18 กำหนดว่า การเก็บ ขน หรือกำจัดสิ่งปฏิกูล หรือมูลฝอยในเขตราชการส่วนท้องถิ่นใดให้เป็นอำนาจของราชการส่วนท้องถิ่นนั้น ประกอบกับมาตรา 20 กำหนดว่าเพื่อประโยชน์ในการรักษาความสะอาดและการจัดระเบียบในการเก็บ ขน และกำจัดสิ่งปฏิกูล หรือมูลฝอย ให้ราชการส่วนท้องถิ่นมีอำนาจออกข้อบัญญัติท้องถิ่น

ดังนั้น ภายใต้อำนาจของกฎหมายดังกล่าวข้างต้น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นอาจต้องดำเนินการปรับปรุงแก้ไข หรือตราข้อบัญญัติเพิ่มเติมบางประการเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายในการจัดให้มีระบบจัดการและกำจัดขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพและสร้างความรับรู้ ความเข้าใจ และจิตสำนึกให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการลดปริมาณ และการคัดแยกขยะมูลฝอย ดังต่อไปนี้

ประการแรก องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดทำแผนการจัดการขยะมูลฝอยในเขตพื้นที่ของตน ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “แผนการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน” ประกอบด้วยเรื่องต่อไปนี้

1. การประมาณปริมาณขยะที่เกิดขึ้นในชุมชน และปริมาณขยะที่สามารถจัดการได้ด้วยวิธีรีไซเคิล การขาย การนำกลับมาใช้ซ้ำ
2. ประเภทขยะ และการจำแนกขยะที่ต้องเก็บรวมกัน/แยกกัน การจัดการขยะสารเคมี/ขยะอันตราย/ขยะอิเล็กทรอนิกส์
3. วิธีการจัดการขยะและบุคคลที่ดำเนินการ เช่น การจัดทำธนาคารขยะ การประสานงานร่วมมือกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดดำเนินการจัดการขยะอันตราย สารเคมี ขวดบรรจุภัณฑ์สารเคมี บริษัทรับซื้อวัสดุรีไซเคิล
4. สิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดการขยะของชุมชน เช่น การบริการขนส่ง

เมื่อจัดทำแผนจัดการขยะของชุมชนแล้วให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำแผนฯ ร่วมหารือกับผู้นำชุมชนเพื่อสร้างความร่วมมือ หากได้ข้อตกลงเป็นที่ยุติด้วยความเห็นชอบตามแผนแล้วต้องพยายามเผยแพร่แผนดังกล่าวให้แก่ชุมชนทราบโดยไม่ชักช้า

ประการที่สอง กำหนดเป้าหมายการจัดการขยะมูลฝอยบนความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน

รายละเอียดของประกาศ เทศบัญญัติ ข้อบัญญัติท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยและความสะอาดสาธารณะ ควรกำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดเป้าหมาย และกระบวนการอย่างชัดเจน เพื่อสร้างความเข้าใจและเจตจำนงร่วมกันระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชนที่ต้องตระหนักถึงความสำคัญด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ภายใต้วัตถุประสงค์ “เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในการดำรงชีวิตและส่งเสริมสุขภาพของประชาชนโดยรวม โดยควบคุมการปล่อยของเสีย และดำเนินการจัดการของเสีย เช่น การคัดแยก การจัดเก็บ การเก็บรวบรวม การขนส่ง การรีไซเคิล การกำจัดของเสียอย่างถูกวิธี และการรักษาสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตให้สะอาด”

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องรณรงค์สร้างความรับรู้ ความเข้าใจ และจิตสำนึกให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการลดปริมาณ และการคัดแยกขยะมูลฝอย เช่น มูลฝอยทั่วไป มูลฝอยอันตราย มูลฝอยนำกลับมาใช้ใหม่ มูลฝอยที่เป็นพิษหรืออันตราย และมูลฝอยติดเชื้อ โดยทั้งมูลฝอยลงภาชนะรองรับที่จัดให้ อย่างถูกประเภท หรือจัดเก็บโดยใช้ถุงสีแยกประเภทมูลฝอยเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่และมีความรับผิดชอบในการจัดการมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิด รวมตลอดทั้งเปิดเผยข้อมูลและรายงานผลการดำเนินงานให้ประชาชนทราบ โดยกำหนดในข้อบัญญัติท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมและการจัดการขยะมูลฝอย ดังต่อไปนี้

(1) ห้ามการถ่าย เท ทิ้ง หรือทำให้มีขึ้นในที่หรือทางสาธารณะซึ่งสิ่งปฏิกูล หรือมูลฝอย นอกจากในที่ที่ราชการท้องถิ่นจัดไว้ให้

(2) กำหนดให้มีที่รองรับสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอยตามที่ หรือทางสาธารณะและสถานที่เอกชน

(3) กำหนดวิธีการเก็บ ขน และกำจัดสิ่งปฏิกูล หรือมูลฝอยให้เจ้าของ หรือผู้ครอบครองอาคาร หรือสถานที่ใดๆ ปฏิบัติให้ถูกต้องด้วยสัญลักษณ์ตามสภาพ หรือลักษณะการใช้อาคารหรือสถานที่นั้นๆ

(4) กำหนดอัตราค่าธรรมเนียมในการให้บริการของราชการส่วนท้องถิ่น หรือบุคคลอื่นที่ราชการส่วนท้องถิ่นมอบให้ดำเนินการแทน ในการเก็บ ขน หรือกำจัดสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอย ไม่เกินอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง

(5) กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการเก็บ ขน และกำจัดสิ่งปฏิกูล หรือมูลฝอย เพื่อให้ผู้รับใบอนุญาตปฏิบัติ ตลอดจนกำหนดอัตราค่าบริการขั้นสูงตามลักษณะการให้บริการที่ผู้รับใบอนุญาตจะพึงเรียกเก็บได้

(6) กำหนดการอื่นใดที่จำเป็นเพื่อให้ถูกต้องด้วยสัญลักษณ์

ประการที่สาม สร้างกลไกสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำจัดขยะมูลฝอย

การนำรูปแบบการดำเนินงานของ “ธนาคารขยะ” ภายใต้การขับเคลื่อนของกระทรวงมหาดไทย มาใช้เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีการคัดแยกขยะ ณ แหล่งกำเนิด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้ประชาชนคัดแยกขยะรีไซเคิลในครัวเรือน และสนับสนุนการนำแนวคิดระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนมาใช้ในการจัดการสิ่งปฏิกูลและมูลฝอยภายใต้หลักการ 3Rs หรือ 3 ช: คือ ใช้น้อยลง ใช้ซ้ำ นำกลับมาใช้ใหม่ และรณรงค์สร้างการรับรู้ และจิตสำนึกให้ประชาชนในทุกพื้นที่มีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะมูลฝอยชุมชน และคัดแยกขยะที่สามารถนำไปรีไซเคิลได้ และพัฒนาสู่การจัดตั้งธนาคารขยะของชุมชนหรือ

หมู่บ้านเพื่อเป็นสถานที่รวบรวมและรับซื้อขยะรีไซเคิลจากประชาชน ช่วยสร้างมูลค่าเพิ่ม และยังส่งเสริมการจัดสรรสวัสดิการสังคมในรูปแบบต่างๆ ผ่านการดำเนินการธนาคารขยะ รวมถึงยังเป็นการสนับสนุนให้ชุมชนมีการบริหารจัดการขยะมูลฝอยได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นโมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถตอบวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ภายใต้กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม โดยการนำกระบวนการจัดการขยะในชุมชนมาพัฒนาเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สร้างมูลค่าเพิ่มมีภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน และหลัก 3Rs ซึ่งมุ่งเน้นการจัดการขยะในระดับชุมชน โดยใช้โมเดล “ธนาคารขยะ” เป็นกลไกสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมในเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งงานวิจัยด้านการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แม้จะมีการพูดถึงแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนแต่ก็เป็นการกล่าวถึงในมิติการบริหารจัดการของหน่วยงาน แต่ไม่ได้ต่อยอดเป็นกิจกรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ระดับชุมชน (งพผ พรหมสาขา ณ สกลนคร และ อุ่นเรือน เล็กน้อย, 2564: 362-373) นอกจากนี้ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าการบูรณาการมิติทางกฎหมาย นโยบายสาธารณะ และการมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในเชิงโครงสร้าง โดยการกำหนดให้การจัดการขยะเป็น “นโยบายพื้นฐานด้านสิ่งแวดล้อม” ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และการกำหนดบทบาทหน้าที่ของประชาชนอย่างชัดเจนในข้อบัญญัติท้องถิ่นทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นมีความชอบด้วยกฎหมาย โปร่งใส และตรวจสอบได้ ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นและความเป็นเจ้าของในกระบวนการพัฒนา ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของความยั่งยืนทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เครื่องมือเชิงปฏิบัติการด้วยการกำหนดกฎระเบียบท้องถิ่น การออกแบบกิจกรรมจัดการขยะ และการบูรณาการหน่วยงานท้องถิ่นซึ่งเน้นการนำไปใช้จริงในระดับพื้นที่มากกว่าการวิเคราะห์ทางทฤษฎีเพียงอย่างเดียวซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการขยายผลเชิงนโยบายและการปฏิบัติ

นอกจากนี้ งานวิจัยตอบสนองต่อวัตถุประสงค์พัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิยาม SDG เป้าหมายย่อยที่ 16.3 โดยผลงานวิจัยไม่ได้จำกัดการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่เพียงระดับกิจกรรม หรือความร่วมมือเชิงสมัครใจแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยกระดับไปสู่การมีส่วนร่วมเชิงโครงสร้างทางกฎหมายและนโยบายทำให้ประชาชนไม่ได้เป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย แต่เป็น “ผู้ร่วมกำหนดกติกา” ของการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ตนเองบนฐานของความยินยอมและความเข้าใจร่วมกันซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของหลักนิยามเชิงกระบวนการเพื่อให้เกิดการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างเท่าเทียม ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมาที่พบว่าส่วนใหญ่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมเชิงอาสาสมัคร การรณรงค์ และการอบรม การศึกษาประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะในเชิงเทคนิคหรือการบริหารจัดการ การวิเคราะห์เชิงนโยบายที่ไม่ได้เชื่อมโยงกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยนี้ได้ศึกษากฎหมายเปรียบเทียบการจัดการทรัพยากรหมุนเวียนของประเทศญี่ปุ่นทั้งในมุมมองด้านกฎหมาย นโยบาย และแนวปฏิบัติ โดยได้นำแนวทางของกฎหมายประเทศญี่ปุ่นมาทดลองใช้จริงในระดับพื้นที่และประเมินผลผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทำให้เกิดองค์ความรู้เชิงประจักษ์เกี่ยวกับการนำกฎหมายมาเป็นเครื่องมือเชิงพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม

สุดท้ายงานวิจัยนี้ตอบสนองต่อการเกิดพื้นที่ต้นแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามกรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยการพัฒนากลไกที่เชื่อมโยงความรู้ กฎหมาย ระเบียบท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของประชาชน

เข้าด้วยกัน ในขณะที่งานวิจัยอื่นได้มาซึ่งผลการวิเคราะห์พฤติกรรมหรือความรู้ของประชาชนต่อการจัดการขยะ แต่งานวิจัยนี้นำไปสู่การออกแบบนโยบาย กฎหมาย และการพัฒนากลไกการบริหารจัดการขยะจริงในระดับท้องถิ่นซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่แค่การปฏิบัติงานการแยกขยะหรือลดปริมาณขยะเท่านั้น แต่ให้สมาชิกในชุมชนเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับ บทบาท หน้าที่ สิทธิและกติกา ในระดับพื้นที่ ส่งผลให้เกิดการพัฒนา “ความสามารถทางนิติธรรม” ของประชาชนที่ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจของท้องถิ่น และก่อให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้เชิงนวัตกรรม ที่สมาชิกในชุมชนสามารถสะท้อนความคิดเห็น เสนอแนะการปรับปรุง ตลอดจนทบทวนแนวทางการจัดการขยะร่วมกับหน่วยงานส่วนท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นลักษณะของพื้นที่ต้นแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถขยายไปยังชุมชนอื่นได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำแผนการจัดการขยะมูลฝอยในเขตพื้นที่ร่วมกับคนในชุมชน ซึ่งต่อไปนี้เรียกว่า “แผนการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน”

2) ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมข้อบัญญัติท้องถิ่นโดยนำหลักการพื้นฐาน ดังต่อไปนี้มาใช้ (1) การป้องกัน หรือลดอุบัติเหตุหรือผลิตภัณฑ์ไม่ให้เป็นของเสีย และ (2) การใช้และการกำจัดทรัพยากรแบบหมุนเวียน

3) เพิ่มมาตรการรับฟังความคิดเห็นและการประเมินผลจากชุมชนเป็นประจำก่อนและหลังประกาศใช้ข้อบัญญัติ และระเบียบที่เกี่ยวข้อง

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาการพัฒนาประสิทธิภาพของการนำรูปแบบการบริหารจัดการธนาคารขยะในระดับท้องถิ่นของประเทศอื่น เพื่อนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยสำหรับกรดปริมาณขยะมูลฝอยในชุมชน

2) ศึกษาแนวทางเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นและเพิ่มประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน

3) ควรขยายพื้นที่ศึกษาไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบริบทต่างกัน เช่น เทศบาลเมือง เทศบาลตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ท้องที่เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของรูปแบบการมีส่วนร่วม การบังคับใช้กฎหมายท้องถิ่น และประสิทธิภาพของการจัดการขยะ ซึ่งจะช่วยให้เห็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่อาจนำไปสู่การแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยได้หลายรูปแบบมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. รายงานสถานการณ์สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทย ปี พ.ศ.2566. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://www.pcd.go.th> [16 มีนาคม 2568].

คณินิจ ศรีบัวเอี่ยม. (2560). ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: พี.เพรส.

วินดา เสริมเหลา และศุภวัฒนากร วงศ์ธนวสุ. (2564). ถอดบทเรียนความสำเร็จจากการจัดการขยะของประเทศไทย ปูนี ลิงคโปร์ เกาหลี่ใต้ และได้หวัน, *Journal of Modern Learning Development*, 6(1): 234-249.

- ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร และอุ๋นเรื้อน เล็กน้อย. (2564). การจัดการขยะชุมชนภายใต้แนวคิดระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม*, 15(2): 362-373.
- พิมพ์ชนก เผื่อนบิดา. (2565) ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การจัดการขยะมูลฝอย พ.ศ. 2567. (2567, 11 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 141 ตอนที่ 70 ง, หน้า 20-29.
- พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537. (2537, 26 พฤศจิกายน). เล่มที่ 111 ตอนที่ 53, หน้า 11/2.
- American Public Health Association, Environmental Justice (2025), [Online]. Retrieved from: <https://www.apha.org/topics-and-issues/environmental-health/environmental-justice>. [22 November 2025].
- Executive Office of the President. (2023). Executive Order 14096 of April 21, 2023: Revitalizing Our Nation's Commitment to Environmental Justice for All, Section 2(B). [Online]. Retrieved from: <https://www.federalregister.gov/documents/2023/04/26/2023-08955/revitalizing-our-nations-commitment-to-environmental-justice-for-all>. [22 November 2025].
- Commission for Environmental Cooperation. (2024). Environmental Justice: Originals, Evolution, and Common Grounds in North America. *Research Report*. Commission for Environmental Cooperation.
- Eliana Lara. (2022). Impact of Community Engagement and Political Leadership on Environmental Justice. *Master's thesis*. California State University, Faculty of Public Administration.
- Ittisak Jirapornvaree and Eakgalak Kanjananiyom. (2021). Environment Management Approches in Japan: Institutional Policy and Case Study. *Integrated Innovation Development Management Journal*, 1, 6-12.
- Sacoby M. Wilson et al. (2015). Environmental Justice Radar: A Tool for Community-Based Mapping to Increase Environmental Awareness and Participatory Decision Making, *Johns Hopkins University Press*, 9(3), 439-455.
- Monica Ramirez-Andreotta (2019). Environmental Engineering for the 21st Century: Increasing Diversity and Community Participation to Achieve Environmental and Social Justice, *Environmental Engineering Science*, 38(5), 288-297.
- Margaret McKean, *Environmental Protest and Citizen Politics in Japan*, University of California Press.
- Basic Act on the Environment (Act No.91 of 1993) Last version: Act No.50 of 2018.
- Act on Waste Management and Public Cleaning (Act No.1437 of 1970) Last version: Act No.68 of 2022.

